

3. Lupin, O.B. (2002), "Management of foreign exchange reserves of the National Bank of Ukraine", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.04.01 National University Of State Tax Service Of Ukraine, Irpin, Ukraine.
4. Nugée, J. (2004), Foreign exchange reserves management / John Nugée. Handbook in central banking no. 19. – Centre for central banking studies, Bank of England, available at: <http://bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks/pdf/ccbshbl9.pdf>
5. Koziuk, V.V. (2009), *Monetarni zasady hlobalnoi finansovoi stabilnosti*, [Monetary foundations of global financial stability], monograph, TNEU, "Ekonomichna dumka", Ternopil, Ukraine, 728 p.
6. Obstfeld, M. (2000), Globalization and Macroeconomics // NBER Reporter, available at: <http://nber.org/reporter/fall00/obstfeld.html>
7. Sokhatska, O.M. (2008), *Birzhova sprava* [Stock exchanges], Kart-blansh, Ternopil, 632 p.
8. Fedosov, V.M. and Yurii, S.I. (2010), *Teoriia finansiv* [Theory of Finance], TsUL, Kyiv, Ukraine, 576 p.
9. Balance of payments and international investment position manual. Sixth Edition (BPM6). – [Washington, D.C.]: International Monetary Fund, 2009. – 351 p. available at: <http://imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>.
10. Sokhatska, O.M. and Vinnytskyi, S.I. (2008), "Sovereign wealth funds - change of power in the global capital markets" *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, iss. 77, part I, pp. 101-111.

УДК 336.226.11 (477)

Помулєва В.М.,
ст. викладач
Запорізький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ОПОДАТКУВАННІ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Pomulieva V.M.,
senior lecturer
Zaporozhye National Technical University

SOCIAL EFFECTIVENESS OF TAX INCENTIVES IN TAXATION OF INDIVIDUAL INCOME

Постановка проблеми. У податковій системі України податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із основних податків, які формують доходи бюджету. ПДФО є стабільним регулярним джерелом бюджетних надходжень, має важливе фіскальне значення.

Проте, як і всі прямі податки, ПДФО має виступати ще й інструментом державного регулювання доходів фізичних осіб, а відтак і їх платоспроможності, споживання та заощаджень, тобто виконувати соціально-регулюючу роль, відповідати принципу соціальної справедливості. Однак, при реформуванні прибуткового оподаткування доходів громадян, дедалі більше вбачається направленість зусиль уряду на поповнення бюджету, і не приділяється належної уваги соціальній ролі податку. Саме тому, та у зв'язку з прогалинами діючого законодавства, є актуальним дослідження соціальних аспектів податку на доходи фізичних осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконаленням пільгового оподаткування при справлянні податку на доходи фізичних осіб, проблемами оптимізації системи податкових соціальних пільг, оцінкою ефективності надання пільг займалися такі вітчизняні вчені, як А. М. Соколовська [1], Н. М. Ткаченко [2] та інші.

Однак, з огляду на велике розшарування суспільства на сучасному етапі, залишається актуальним питання удосконалення існуючого механізму застосування податкової соціальної пільги з метою забезпечення принципу соціальної справедливості.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження механізму застосування податкових соціальних пільг при оподаткуванні доходів фізичних осіб та пошук шляхів підвищення їх соціальної ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, як і у західних економічно розвинутих країнах, ПДФО має достатнє фіскальне значення, його частка в зведеному бюджеті України наближена до податку на додану вартість та податку на прибуток. Водночас, проблема соціальної несправедливості даного податку залишається невирішеною, що негативно впливає на доходи громадян, рівень добробуту населення України та забезпечення соціальних стандартів життя.

Для зниження податкового тиску на доходи малозабезпечених громадян Податковим кодексом передбачені податкові соціальні пільги (ПСП), однак їх перелік обмежений і застосовується до вузького кола платників.

Податкова соціальна пільга застосовується до нарахованого місячного доходу у вигляді заробітної плати, який не перевищує 140% прожиткового мінімуму для працездатної особи станом на 1 січня звітного року (з 1 січня 2013 р. – 1610 грн., з 1 січня 2014 р. – 1710 грн.). Податкова соціальна пільга становить 100% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року (ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України (ПКУ)).

Проте, відповідно до п. 1 розділу XIX Прикінцевих положень ПКУ, податкова соціальна пільга до 31 грудня 2014 року надається в розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року [3].

Таким чином, протягом 2014 р. (як і в 2011 – 2013 рр.) розмір податкової соціальної пільги (неоподатковуваний дохід) складає всього лише половину від прожиткового рівня – 609 грн. (у 2013 р. - 573,50 грн.), виходячи із розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня 2014 року 1218 грн.

Розглянемо окремі аспекти застосування податкових соціальних пільг та їх вплив на доходи громадян.

Для цього проведемо розрахунки сум ПДФО за різних розмірів доходу при умові, що доходом є заробітна плата і єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування ЄСВ) дорівнює 3,6%.

1. При доході у 1710 грн. (соціальна пільга застосовується) ПДФО складе: $(1710 - 3,6\% - 609 \text{ грн.}) \times 15\% = 155,92 \text{ грн.}$

2. При доході у 1711 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: $(1711 - 3,6\%) \times 15\% = 247,41 \text{ грн.}$

3. При доході у 1727 грн. (соціальна пільга не застосовується) ПДФО складе: $(1727 - 3,6\%) \times 15\% = 249,72 \text{ грн.}$

Тобто, збільшення місячного доходу всього на 1 гривню збільшує суму ПДФО на 91,49 грн. або на 58,7%.

А збільшення місячного доходу лише на 1% - з 1710 грн. до 1727 грн. - призводить до збільшення ПДФО на 60,2% (93,80 грн.).

Ефективна ставка вилучень із доходу до бюджету та фондів складе:

- у першому випадку 12,7% $((61,56 \text{ ЄСВ} + 155,92 \text{ ПДФО}) / 1710 \times 100\%)$;

- у другому випадку: 18,06% $((61,60 + 247,41) / 1711 \times 100\%)$;

- у третьому випадку: 18,06% $((62,17 + 249,72) / 1727 \times 100\%)$.

Тобто при доході 1710 грн. платник отримає 1492,52 грн. $(1710 - 61,56 - 155,92)$, або 87,3% від нарахованого доходу $(1492,52 / 1710 \times 100\%)$; при доході 1711 грн. – 1401,99 грн., або 81,94% від нарахованого доходу $(1401,99 / 1711 \times 100\%)$; при доході 1727 грн. – 1415,11 грн., або 81,94% від нарахованого доходу $(1415,11 / 1727 \times 100\%)$.

Таким чином, різниця у доході в 1 грн. збільшує вилучення, а відтак зменшує доходи платника на 5,3% $((1492,52 - 1401,99) / 1711 \times 100\%)$.

При збільшенні доходу до розміру, що за звітний податковий місяць не перевищує 10-тикратного розміру мінімальної заробітної плати - 12180 грн. у 2014 р. (11470 грн. у 2013 р.,

10730 грн. у 2012 р.), ефективна ставка вилучень до бюджету та фондів та отриманий дохід залишаються стабільними – 18,06% та 81,94% відповідно.

І ще один приклад. Якщо дохід платника дорівнює прожитковому мінімуму (з 1 грудня 2013 р. 1218 грн. для працездатних осіб), ефективна ставка вилучень до бюджету та фондів складе 10,6% ($128,62/1218 \times 100\%$), а отриманий дохід – 1089,38 грн. ($1218 - 128,62$).

Варто акцентувати увагу на те, що для таких осіб їх доходи після оподаткування будуть меншими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму майже на 11%. Неважко порахувати, як це відображається на сім'ях з дітьми, інвалідами, іншими непрацездатними. Якщо ж із отриманого доходу (1089 грн.) сплатити 20% податку при споживанні, у розпорядженні платника залишиться всього 871 грн. (на 28,5% менше прожиткового рівня, у 2013 р. – на 25,8%).

Таким чином, отриманий дохід після утримань ПДФО та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є нижчим прожиткового рівня, і для таких громадян відсутня можливість належного існування, не кажучи про забезпечення самих необхідних потреб на освіту, оздоровлення, підвищення культурного рівня тощо. Адже громадяни при таких низьких доходах можуть задовольнити лише вкрай необхідні матеріальні потреби, і саме вони є найбільш незахищеними та вразливими.

У багатьох розвинених країнах в основу визначення сум неоподатковуваних доходів покладено саме прожитковий мінімум.

Щодо єдиного соціального внеску (ЄСВ) – це, звичайно, зовсім інша тема, але вже той факт, що в Україні ЄСВ з 2011 р. виключено із податкової системи наводить на роздуми про спроби урядовців занизити показник податкового навантаження на фізичних осіб. Адже, якщо брати до уваги лише ПДФО, то ефективна ставка оподаткування становить 14,5% ($249,72/1727 \times 100\%$), а з урахуванням ЄСВ – 18,06%.

Заслугує на увагу визначення ефективності пільги та її впливу на доходи платників, які виховують дітей віком до 18 років.

Якщо платник виховує одну дитину віком до 18 років, то пільга на дітей взагалі відсутня. Відсутня й «звичайна» пільга для будь-якого платника у розмірі 609 грн., якщо його доходи більші 1710 грн.

Так, при доході 1711 грн. платник, який виховує двох дітей віком до 18 років (при застосуванні ПСП одним із батьків), сплатить ПДФО до бюджету в сумі 64,71 грн., а платник, що виховує одну дитину до 18 років – 247,41 грн., або у 3,8 разів більше.

Таким чином, держава не вбачає необхідності надання пільг в оподаткуванні, якщо платник виховує лише одну дитину до 18 років, що також є порушенням принципу справедливості оподаткування.

Вважаємо за необхідне надавати пільги всім платникам, що виховують дітей до 18 років, незалежно від їх кількості.

Зрозуміло, що підвищення рівня неоподатковуваних доходів призведе до суттєвого зниження податкових надходжень. Проте, на нашу думку, зовсім справедливо заповнити прогалини можна підвищенням рівня оподаткування пасивних доходів, таких як дивіденди, відсотки тощо – саме у сферах, де доходи можна отримати без особливих зусиль.

Адже ставка оподаткування трудових доходів 15% незрівнянна зі ставкою податку на окремі види пасивних доходів у розмірі 5%. Очевидно, що отримувати пасивні доходи мають можливість заможні люди, тоді, як переважна більшість платників податків з низьким та середнім рівнем доходу оподатковується за ставкою 15%.

Більш того, у бюджеті, як в сполучених судинах, - зменшаться надходження податку з трудових доходів малозабезпечених осіб, і за рахунок збільшення їх доходів збільшаться податки на споживання та на заощадження в результаті стимулюючого ефекту на загальний попит на товари і послуги.

Останнім часом більшість європейських країн відмовляються від оподаткування дивідендів на підставі того, що такі доходи вже оподатковані на стадії оподаткування прибутку [4]. Проте, з цією нормою можна погодитися лише частково. Тут також не обійтись без аналізу світового досвіду оподаткування пасивних доходів, яке в багатьох країнах відбувається за підвищеними ставками.

Так, з 2009 року у Республіці Польща середньою ставкою податку з доходів у розмірі 19% обкладаються дивіденди та надходження від долі у прибутках юридичних осіб. У ФРН з

2004 року оподаткування прибутку, розподіленого в порядку дивідендів, залишається на рівні 30%. Європейська практика взагалі розглядає доходи з названих джерел лише як одну з форм доходів громадянина, а тому вони підлягають оподаткуванню за основною ставкою. В Ізраїлі ставка податку на дивіденди для фізичних осіб становить 25 %, в Угорщині - 20% - із перерахованих за кордон та з виплачених приватним особам дивідендів [5 – 8].

Вважаємо, що такий досвід для України є більш прийнятним.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, узагальнюючи проведені дослідження, можна стверджувати, що податок на доходи фізичних осіб на сучасному етапі не виконує належним чином соціально-регулюючу функцію. Механізм оподаткування порушує принципи рівності усіх платників перед законом та соціальної справедливості.

Іноземні системи оподаткування спрямовані на формування кінцевого доходу домогосподарств таким чином, щоб кожна фізична особа мала в користуванні після оподаткування дохід, достатній для фінансування всіх необхідних витрат на задоволення своїх потреб [9].

В Україні ж доходи малозабезпечених фізичних осіб після оподаткування ПДФО, навіть при застосуванні ПСП, не відповідає прожитковому рівню. Тим самим, держава не забезпечує нормального існування громадян, вилучаючи частину доходів для задоволення їх життєво необхідних потреб.

З метою формування раціонального обґрунтування податку на доходи фізичних осіб, підвищення стимулюючої та регулюючої ролі пільг необхідно:

- запровадити розмір неоподатковуваних доходів для всіх категорій платників на рівні не менше прожиткового мінімуму;
- запровадити пільги для платників, які виховують дітей до 18 років, незалежно від їх кількості;
- з метою вирівнювання умов оподаткування доцільним було б впровадження більш плавного переходу при застосуванні податкової соціальної пільги;
- враховуючи зарубіжний досвід, та з метою забезпечення прожиткового рівня для всіх членів сімей, доцільно розглянути та запровадити можливість оподаткування сімейного доходу;
- доповнити принципи, на яких базується податкове законодавство, принципом безумовної гарантії прожиткового мінімуму при оподаткуванні – недопустимість оподаткування, за яким знижується прожитковий мінімум.

Враховання і реалізація іноземного досвіду буде сприяти переходу до дієвої обґрунтованої системи оподаткування, що посилить соціальну складову системи оподаткування в Україні.

Література

1. Соколовська А.М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf
2. Ткаченко Н. М. Податкові системи країн світу та України. Облік і звітність : [навч.-метод. посібник] / Ткаченко Н. М., Горова Т. М., Ільєнко Н. О.; Під загальною редакцією Н. М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2004. – 554 с.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Молдован О. Податок на доходи фізосіб: бідним бути дорого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/>
5. Світовий досвід оподаткування: Ізраїль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/israel/>
6. Світовий досвід оподаткування: Німеччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/>
7. Світовий досвід оподаткування: Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/>
8. Світовий досвід оподаткування: Угорщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/hungary/>

9. Конституційний обов'язок громадян щодо сплати податків: досвід України і зарубіжних держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidmlenia_/2012_povidmlenia-modernizatsia/60067.html

References

1. Sokolovska, A.M. (2006), "Theoretical basis of the definition of the tax burden and the level of taxation", available at: http://me.kmu.gov.ua/file/link/82203/file/sokol_7_06_U.pdf
2. Tkachenko, N. M., Horova, T. M. and Ilienکو, N. O. (2004), *Podatkovi systemy krain svitu ta Ukrainy. Oblik i zvitnist* [Tax systems of the countries of the world and Ukraine. Accounting and reporting], Alerta, Kyiv, Ukraine, 554 p.
3. Verkhovna Rada Ukrainy (2010), "Podatkovi kodeks Ukrainy", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Moldovan, O. (2010), "The tax on income of individuals: the poor be dearly", available at: <http://epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/>
5. World experience of taxation: Israel, available at: <http://epravda.com.ua/publications/2010/12/17/262454/>
6. World experience of taxation: Germany, available at: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/germany/>
7. World experience of taxation: Poland, available at: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/>
8. World experience of taxation: Hungary, available at: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/hungary/>
9. Constitutional obligation of citizens on tax payment: the experience of Ukraine and foreign states, available at: http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidmlenia_/2012_povidmlenia-modernizatsia/60067.html